

Móra Ferenc

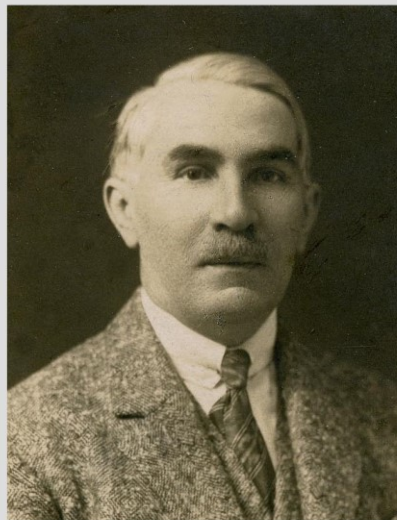
Veni Sancte, Te Deum

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Veni Sancte

Te Deum

Móra Ferenc

Impresszum

Móra Ferenc
Veni Sancte, Te Deum

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció két Móra-elbeszélésből áll: *Szeptemberi emlék* és *Kalcinált szóda*. Eredetük *A szegények öröme* című elbeszélésgyűjtemény, amelyet 1967-ben a Szépirodalmi Könyvkiadó jelentetett meg *Diákkönyvtár* nevű sorozatában.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	4
Veni Sancte – Szeptemberi emlék	5
Te Deum – Kalcinált szóda.....	10

Bevezetés

Móra Ferenc két remekművű elbeszélése a tanévkezdő Veni Sancte (*Szeptemberi emlék*) és a tanévváró Te Deum (*Kalcinált szóda*) szerepet töltheti be. Mindkettő személyes élményeken alapszik. Az elsőben a nincstelen gyermek tanulási vágyát kapcsolja össze Isten nagyságának hirdetésével, amikor az „Unus es Deus” latin fordítása („Egyedül te vagy az Isten”) adja meg számára a tanulás lehetőségét. A másik már a felnőtt íróról szól, aki inasiskolában okítja a kizsákmányolt, kimerült magyar inasokat. Egészévi emberséges bánásmódját az évvégi vizsga furfangjával rejti el a vizsgabiztos előtt.

A két elbeszélést a felejthetetlen piarista tanár, dr. Maklár (Moravec) Lajos (született 1912. szept. 17-én, Abaújváron, meghalt 1977. augusztus 13-án Budapesten) használta föl minden tanév kezdetén és végén. Az ő tanári munkájának is állít emléket ez az elektronikus publikáció. Minden ilyen alkalommal, a tanév első és utolsó óráján ő maga olvasta föl ezeket az elbeszéléseket, mintegy kijelölve a diákok számára a tanév elején a munkához szükséges hozzáállást, és játékosan megjutalmazva a tanév végén az egészévi kemény munkát.

Mind Móra Ferenc utánozhatatlan elbeszélési stílusát, mind Maklári tanár úr felolvasásának élményét magával vitte egész életére minden diákja. Azóta is meghatottsággal emlékszünk arra a latin mondatra: Egyedül te vagy az Isten, és a kalcinált szódanak a kémikusok előtt is ismeretlen vegyi képletére...

A könyvtáros

Veni Sancte – Szeptemberi emlék

Az a nyár is ilyen telt kalászu, tömött gerezdű volt, mint az idei. Fára almát, tőkére szőlőt aggatni se lehetett volna többet.

– No, gyerekem, lesz ám szüretre új könyv, új ruha! – veregette meg Péter-Pálkor az édesapám a vállamat. – Lesz ám! még aranygombos kislajbi is. Ezüsttűl futtatott, aranytűl szalajtott.

Eszendő óta hazajáró szégyen pirította meg a képemet. Elsős gimnazista koromban én is szerettem volna pünkösdre kicifritani magamat, mint a Stross szomszéd gyerekei. Persze nekik könnyű volt, mert ruhásboltja volt az apjuknak, olyan hercegnek öltözhetek, amilyenek akartak. (Sárga bugyogó, piros mándli és zöld kalap árvalányhajjal.) Nekem azonban magamnak kellett az ékességeimről gondoskodnom. Szerencsére nem kellett értük messze mennem. Hetedhét ház ellen lakott Holló koporsós, kint szárította a frissen festett koporsókat az udvaron, azokról leloptam az aranypapírból való betűket, és fölvarrtam őket a kabátom elejére, jobbrul-balrul. Nagyon szép volt az, és az Úristennek bizonyosan több öröme telt bennem, mint akármelyik császárban, akinek érdemcsillagok tejútja kanyarog a mellén. De a nagyoknak sosincs olyan szépérezkük, mint a gyerekeknek. Édesanyám leparancsolta rólam az ordókat, s aggóskodva csóválta meg a fejét:

– Mi lesz belőled, édes fiam, ha még elsős gimnazista korodban is ilyeneket cselekszel? Hát a te eszed már sose érik meg?

No, másodikos gimnazista koromra megért. Végig olvastam az egész nagy bibliát; ó és új testamentumot, beleértve az Énekek énekét is meg az apokalipszist is, és az a sok zsidó király rendkívül komolyítólag hatott rám. Ha Stross Olgával összeveszttem a túros bodagon, mindig Jezabelnek neveztem és kijelentettem neki, hogy ha elveszem feleségül, kutyákkal nyalamom föl a vérét. (Ez szép fametszetben volt még a bibliában.) A Daru utcában táltos hírében álltam, és jelességeimet hivatalosan is méltányolták. Húsz pengő *stipendiumot* kaptam bizonyítványkiosztáskor, a legnagyobbat az iskolában, és azt számoltam le az asztalra, mikor apám jókedvében fölidézte múltam sötét foltját, a koporsós kreációt.

– Rá se hallgass, kisfiam – nézett be az anyám a konyháról –, apád csak az eszit járja. Másr mondok én teneked. A pénzecskeéből tíz pengőt odaadunk apádnak, kifizeti belőle a tavalyi porciót. Tíz pengőt meg kölcsönadsz nekem, abból diófakeresztet csináltatunk az öregapadék sírjára, meg veszünk két malackát. Te legelteted őket a szőlőben a nyáron, szüretre fölpendülnek, az egyiket eladjuk az őszi vásárban, abból veszünk neked harmadikos könyveket. Jó lesz-e így?

Hát hogyne lett volna jó! Apám csakúgy nem értett a pénzhez, mint én nem értek, az anyámnak kellett a kezében tartani a pénzügyi impériumot. Ez volt az első-utolsó jól megalapozott költségvetése az életemnek. Hogy a jó Istennél nem nyert felsőhatósági jóváhagyást, arról mi nem tehetünk.

Szent István délutánján elverte a jég a szőlőt. Azaz dehog elverte: széthasogatta még a tőkét is. Még másnap reggel is marékszámra lehetett szedni a jeget a laposokon, ahol a víz összesodorta. Ez a Szent István nap azóta a mi családuknban történeti dátum. Ez az *ab urbe condita*, innen számítunk mindent.

A mennyei parittyakövek fültövön verték a két malackát is. Ha az apám római császár lett volna, a csillagászok bizonyosan föltették volna őket legelni valahova a sarkcsillag mezejére, ahol a többi csillagállatok is található. Így csak elástuk őket az orgonabokor tövébe, segitettem én is, s nagyon elbámultam rajta, hogy az édesapám a szeméhez emelgeti a kezefejét. Felnőtt embert én addig nem láttam sírni. Minálunk meg különösen nem. A mi fajtánknak befelé szokott folyani a könnye, ahogy azóta megtanultam.

Csak most sejtettem meg, hogy itt valami nagy baj van. De hogy micsoda, azt csak szeptember elsején tudtam meg. „A fehér kezek napján.”

Iratkozni az anyám vezetett föl az iskolába. Az anyák oroszlánok, ha a gyerekük csimpaszkodik a szoknyájukba. Nem ijednek meg még a tekintetes uraktól se.

No, Zólyomi tanár úr, az inspekciós, nem is volt valami megijedni való ember. Drága jó mézeskalács ember volt, úgy tudom, ma is az még, élte napáldozatán. Még le is ültette az anyámat, ahogy a másodikos bizonyítványomban meglátta a tiszta jelest.

– No, szüle, nagy öröme lehet ebben a kis vászonzacskóban – ütögette meg a léniával az ijedtfehér arcomat.

Az édesanyám kora szerint lánya lehetett volna a tanár úrnak. De a hajába már huszonöt esztendő korában beleragadoztak a bikanyálak, amiket a gondpókók fonogatnak. Nem is szoktunk mink azért haragudni, ha öregeknek néznek bennünket. A büszkeség lobbantotta őszibarackvirág-színűre az én mindig bánatos szülőm arcát, nem a sértett hiúság. Ellágyulva nézett rám, de mindjárt erőt vett magán. Előkapta a tarka kendőjét a kebeléből.

– Mivel tartozok, tekintetes tanár úr? – csomózta ki a kendő sarkát.

– Hat forint ötvenhárom krajcár, lelkem.

Olyan lett a barackvirágarc, mint a meggyfavirág.

– Nekünk csak egy forintunk van, tekintetes úr. Nem adott többet a cigányasszony a selyemkendőmért. Úgy mondta az uram, szegény gyerektől egy pengő jár.

– Jó, jó lelkem, csakhogy akkor szegénységi bizonyítvány kell – nézte elkomolyodva Zólyomi tanár úr a rubrikás papirost. Most már ő kivakarja onnan, amit beleírt? Jaj, mennyi bajt csinálnak ezek az értetlen asszonyok!

Anyám összetette a fakéreg-formájú, erős két kezét.

– Tekintetes tanár úr, szegények vagyunk mink bizonyítvány nélkül is, tessék azt meghinni minekünk.

Zólyomi tanár úr hirtelen elkapta rólunk a szemét, és lesütötte a fejét.

– Látom én azt, lelkem, hiszem is, de látja, nekem is a törvény parancsol. Hozzon írást a városházáról.

A városháza csak miatyánknyira volt az iskolához, mégis nagyon messze volt. Hogy tudhatná ott a járást az olyan asszony, aki csak mezítláb-papucsban jár? A Dobos baktert ismeri, aki az adóintót ki szokta hozni, de az süket, meg a Csajka végrehajtó urat, de az goromba.

Bizony ránk harangozták a delet, mire a tetthelyre taszigáltak bennünket. Csakhogy ott akkorára be volt zárva az ajtó. Az írnok úr átment sörözni a Koronába. Most már mit csináljunk? Az anyám életében kocsmában nem volt. Az írnok urat se ismeri. No, leülünk itt a küszöbre, kivárjuk szépen. Az előfogatos megkérdezte, mi járatban vagyunk, s megmondta, hogy az írnok egy sánta ember, azt szólítsuk meg. Délelőtt csak az egyik lábára sánta, de sörözés után mind a kettőre, könnyen megismerhetjük.

Meg hát, meg is ismertük úgy két óra felé. Először nagyon jókedve volt, mindenáron meg akarta csókolni édesanyámat, de ahogy nekitántorodott a kerékvető kőnek, egyszerre fölmérgesedett.

– Mit reszel a fene ilyenkor benneteket? Aztán úgy tudom, nektek szólótök is van!

– Van. Két lánc. Egy lánc belüle egészen pusztá föld.

A bicebóca ember most már ordított.

– Nahát! És még szegénységi bizonyítvány kellene nekik! Bitangok! Csalók!

Már a piac másik végén bukdácsolt, de még akkor is hallottuk a káromkodását. A hajdú peckesen szalutált neki, aztán belénk döfte a szemét.

– Oszoljunk, oszoljunk, asszony, még szépen vagyunk.

Megrettentünk egy kicsit, de a városháza sarkán magunkhoz tértünk. Nagyakaratú asszony volt az anyám.

– Nem hagyom én ezt ennyiben, kisfiam. Gyerünk csak el Bajáki tanító úrékhoz, mindig jó emberünk volt az nekünk.

Bajáki tanító úr tanított engem ábécére, s azóta minden szüretkor eljött megnézni, hogy nagyot nőttem-e. Nagyon jó ember volt, de most ő se segíthetett.

– Akinek *birtoka* van, lelkem, annak nem jár szegénységi bizonyítvány.

Azt se tudtam addig, hogy nekünk birtokunk van. Bizony, olyan birtok, hogy tíz bukfencsel át lehet érní, de a tizediknél már a szomszéd földjére huppan az ember lába. Az a szerencse, hogy csupa feneketlen homok. Ha agyagföld volna, amiből sár lesz, azóta rég elhordtuk volna az egész birtokot a lábunkon.

A tanító azt a tanácsot adta, hogy próbáljon az apám szót érteni azokkal a városi urakkal, akiknek a házához az öregapám járatos volt valaha. Tudniillik az öregapám tudta valamikor legszebben vágni a dohányt a városban, s ezért igen híres ember volt a maga idejében. (Ezt a jövődöbeli életíróim kedvéért jegyzem föl. Tudják meg, hogy a híresség nem velem kezdődött.) Minden városi úr vele vágatta a dohányját. Tudták, hogy az öreg juhász kezéhez nem ragadt abból egy gyújtatnyi se.

Hát hiszen az öregapámra csakugyan jó szívvel emlékeztek vissza a városházán a kiskun urak, amikor az apám másnap beszélgetett hozzájuk. De ővele nem állt szóba, csak a főjegyző, az is csak annyit mondott:

– Látja, Márton, nem kellett volna annyit éltetni Kossuth Lajost. Akkor most nem volna maga olyan *jegyes ember*.

Az adóügyi tanácsnok maga is negyvennyolcas ember volt, az legalább tanáccsal szolgált.

– Nézze, még ebben a hónapban kimegy a szőlőbe a jégkárbecslő bizottság. Esetleg az ad maguknak egy kis írást arról, hogy hogy és mint. Azt azután be kell adnia a tanácshoz, kérvénnyel. Utóvégre lehet tandíjmentességet adni, csak akarni kell. De a viláért ne mondja ám senkinek se, hogy ezt én javasoltam, mert engem úgylis mindig azzal áztatnak, hogy bújtogatom a népet.

Engem nem hurcolt föl az apám a városházára, lent hagyott a kapuban. Azzal mulattam magam, hogy a kapura akasztott hirdetményt silabizáltam. Valami monostori betyárnak a fejére tűztek ki száz pengő jutalmat. A betyár feje ennyit ért a hazának. Az én tiszta jeles kis életem nem ért meg senkinek hat forint ötvenhárom krajcárt.

Ezt akkor tudtam meg, mikor az apám lejött, és szóltanul megfogta a kezemet. Csak akkor szólalt meg, mikor a piacon a csizmadiasátrak elé értünk. Szelíden, halkán kérdezte tőlem:

– Látod-e, milyen szép a szép csizma?

– Látom – dobbant nagyot a szívem. Mert már tudtam, mi lesz a következő kérdés.

– Mit szólnál hozzá, hátha csizmadiainasnak adnánk?

Nem tudtam szólni. Csak a fejem ráztam. Mit értettem én még akkor a világi élethez, és honnan tudhattam volna még akkor, mi minden pálya nyílik meg öreg koromra a csizmadiák előtt? Én csak azt tudtam, hogy a csizmadiainasok piszkosak, szurokkal dolgoznak, és ha találkozom velük az utcán, akkor belelöknek az árokba. Hiszen ha én azt fölértem volna ésszel, hogy a lökdelőző embereké a világ!

Otthon erre nagy tanácskozás volt. Kanapét, tükröt, ágyterítőt, minden *luxus-tárgyat* összenéztünk, amit pénzzé lehetne tenni, hogy az egy pengőből hetedfél pengő legyen. Még a kétesztendős húgom bölcsőjét is föltekintettük – nagy gyerek már az, vackolhatunk neki a kuckóban is. De hát ez mind kevés. Ha a tandíjat futná is, miből győznénk a könyvet? Szerbeszámba szedtük a komákat és sógorokat is. De hát azok is mind jégverte emberek voltak – hogy segíthetne vak a világtalanon?

Azon az éjszakán nekem már nagyon rossz álmaim voltak. Csirizes tálba ragadtam, dratvát kötöttek a lábam ujjára a csizmadiainasok, és úgy húztak magukkal a kocsiúton a piacra. Mire fölbredtem, dagadt volt a szemem az álombeli könnyektől.

Akkorra az apám már kihurcolkodott a szőlőbe. Mindig oda bújdosott az olyan bajok elöl, amiket se szétnevetni, se szétkáromkodni nem lehetett. (Ó, ha nekem maradt volna a *birtokból* csak annyi, mint egy kutyaól, de sokszor elbújnék oda én is!) Az anyám azonban az ölébe húzott, holott szegénylős népek voltunk mink, és nem is értünk rá az ilyen úri tempókra. Még azt is megpróbálta, hogy rendet csináljon a bozontomban a bontófésűvel.

– Ne félj, kisfiam, nem mégy még inasnak. Eszembe jutott az éccaka Agócs főtisztelendő úr. Jó ember az a szegényhez. De szépen kezet csókolj ám neki!

Agócs főtisztelendő úr igazán nagyon jó ember volt. Mindig ott sétált a templom körül, mint valami megelevenedett, hatalmas, szép, nagy bálvány, és asszonyt, gyereket el nem engedett maga mellett anélkül, hogy csókra ne nyújtotta volna neki a kezét. Név szerint ismerte az egész várost, és anyámat is mindig néven szólította, ahogy a gyűrűs, kövér kezét elénk tolta.

– Mindörökké, Móráné lelkem, mindörökké! No, hodzs vannak, hodzs vannak a Daru uccsában? Kerestölő less-e, vadzs haláleset?

Mosolygott a nagy tányérrózsa-képe, de mire az anyám a végére ért a jajveszékelésnek, akkorára lehervadt róla a mosoly. Szigorú lett a jóember, mint a kőbálvány.

– Hát ostán? Ezsért jajgat? Hát hun van az megírva, hods mindenkinek musáj urat nevelni a dzserekiből? Adhassa inasnak is, nézzse. No, Isten hírvél!

De aki jó ember, az csak nem tudja megtagadni magát. Akárhogy megharagítottuk, búcsúzoba is csak megcsókoltatta velünk a jószagú kezét.

Most már azután csakugyan elszakadt minden kötél. Az anyám is azt kérdezte tőlem, hogy milyen inas szeretnék lenni? Istenem, hát mit mondhattam volna rá mást, mint azt, hogy „könyvkereskedő”. Ezt elég könnyű szívvvel mondtam, és erre az anyám is fölvidult egy kicsit. Tán arra is gondolt, hogy milyen szép históriás könyveket olvasok én föl neki ezután vasámap délutánonként az árokparton.

Ranezay bácsi volt abban az időben a városunkban az egyetlen könyvkereskedő. Éppen kint is volt a kirakatában a tábla, hogy *jó házból* való gyereket fölvesz inasnak. Ettől egy kicsit felhődztem, mert a mi házunk bizony roskadt volt egy kicsit meg a zsindey is lekéredzett itt-ott a tetejéről. De ebből nem lett semmi baj se. Ranezay bácsi megnézett gyalogszemmel is, pápaszemmel is, aztán kijelentette, hogy kitanít könyvkereskedőnek – és nem kíván érte többet, csak három pengőt havonta.

Sose felejttem el azt a délutánt, ami erre következett. Meleg volt akkor a fecskeváló hónap, az édesanyám kint mosott a kútnál, én meg ültem a lábánál a teknő alatt. Egyikünk se szólt egy szót se, csak sírtunk csöndesen mind a ketten.

Az ő könnye a teknőbe hullt, az enyém az ő lábára.

De az igazi kinszenvedésre csak másnap virradtam rá. Amikor az utcabeli pajtásaim reggel mentek a Veni Sanctéra, és megzörgették a zsalugátért, a kisajtót, a kerítést, és bekiabáltak a kapu hasadékán:

– Ferkó! Ferkó!

Ezt Dante kifejejtette a poklából!

Bújtam én színbe, ölba, padlásra, de a boldogok zibongása minden reggel rám talált. Nem is bírtam egy hétnél tovább. Ahogy elhaladtak a házunk előtt a pajtásaim: megvártam, míg a sarokra érnek, akkor én is utánuk eredtem. A piacon, a guggon ülő kofák közt ácsorogtam addig, míg oda hallatszott az iskolánkból a nyolcórás csengetés, mire betakarodott gyerek és tanár. Akkor aztán megkerültem az iskolát, először csak messziről, aztán mindig kisebb körben. Ádám tehetett így, mikor az elveszett paradicsomból kicsukták. Ha van valaki a világon, aki próbálta az ő kinszenvedését, én vagyok az!

Csak hogy Ádámot csak a paradicsomból kergették ki, nem az iskolából, őt csak a terített asztaltól tiltották el, nem a könyvektől – azt ki lehetett bírni, abba bele lehetett nyugodni. Én már a negyedik nap belül voltam a kerítésen. Négykézláb csúsztam el az igazgatói szoba előtt, végig a hosszú fehér folyosón, míg elértem a harmadik osztály nyitott ajtajáig. Ott aztán hallottam én

mindent. Azt is, amit magyaráztak, azt is, amit feleltek, azt is, mikor az öreg pedellus odacsoszogott a csengőhöz. Akkor aztán usgye, szaladtam vissza az utcára, már amennyire négykézláb szaladni lehet.

Szeptember közepéig nem volt semmi baj. Lopva is lehet jóízűket inni a tudomány kútjából, amitől szöges drótkerítéssel zártak el engem, szegény kis kócos csürhét. Hanem akkor az történt, hogy Eyszrich tanár úr a latin nyelv szépségeit ragyogtatta a harmadik osztály előtt. Hogy milyen érc csengésű, hogy milyen erővel teli, hogy milyen tömör nyelv az, hogy annak semmi más nyelv a nyomába nem hághat.

– A latin azt mondja: *Unus es Deus*. Ki tudja, hogy lehetne ezt magyarul mondani?

Mély csönd.

– No, senki se meri megpróbálni? Nagy Mátyás?

Nagy Mátyás jeles deák volt, valami uradalmi inspektornak a fia, vetélytársam a másodikban. Meg is szólalt a provokálásra.

– Egy vagy Isten.

– No, nem egészen. Micsoda szórend ez?

Nagy Mátyás észbekapott.

– Vagyis hogy: egy Isten vagy ...

Megint a tanár úr hangját hallottam:

– Nem, nem. Nem érzitek, hogy a latinban valahogy több van?

Rémülten dobogott a szívem, de nem bírtam magammal. Be *kell*ett kiáltanom:

– Egyedül te vagy az Isten ...

Abban a percben már koccant is a homlokom a téglán, mert beleszédültem az izgalomba. Mit tettem, mi lesz ebből?

Az lett, hogy a latin tanár úr ölben vitt be az iskolába, és többet aztán sose kértek tandíjat Móra Márton földbirtokostól. *Unus es Deus. Egyedül te vagy az Isten*. Ha egy kicsit messze vagy is, ha sokszor nem érsz is rá a földre nézni ...

De azért a szeptember nekem legszomorúbb hónapom marad erre az életre. És ha én a befelé síró fajtából való vagyok is, mindig teleszivárogdik könnyel a szemem, ha szeptemberben lehajtott fejű kisgyereket látok ...

Te Deum – Kalcinált szóda

Mindenkinek ad a sors fiatal korában olyan kalandot, amire még öregen is szívdobogva gondol vissza. Az én fiatalságomnak az volt felejthetetlen kalandja, hogy egy esztendeig inas-iskolai tanító voltam. Álmomban még ma is megesik, hogy az vagyok, s olyankor mindig átverejtékesedik a fejem alatt a kisvánkos.

Fiatal újságíró voltam akkoriban, s elég emberségesen megfizettek: kaptam egy hónapra száz koronát. Ez sokkal több volt ugyan, mint amennyit öreg újságíró koromban keresek, de azért el lehetett költeni ezt is. Rám fért volna még valami mellék stallum. Legalább olyan, amelyiknek a jövedelméből részletfizetésre megrendelhettem volna a Klasszikus-Regénytárt. (Havi részlet öt korona.)

Mindig kedveltje voltam a sorsnak, s mint szolid és jóerkölcsű ifjú, előkelő protektorokkal is rendelkeztem. Bejuttattak az inas-iskolába, havidíjas tanítónak. Tanítottam heti egy órát, minden kedden este hattól hétig, és azért kaptam a város pénztárából havi tíz koronát.

– Közismeretet fog tanítani – mondta az igazgató, ahogy bemutatkoztam neki, és ideadta az előírt tankönyvet is. Nagyon érdekes könyv volt, találatott benne csillagos ég, váltóisme, községi autonómia, légtünetek, Dugovics Titusz, baromorvoslás és észak-amerikai szabadságharc. Mindjárt láttam, ahogy átlapoztam, hogy nagy tudós lehetett, aki csinálta, csak éppen vidéki inasiskolában nem tanított soha. Jól is sejtettem: a könyvet maga az iparoktatási főmufti írta.

– Nono, hiszen nem a könyv a lényeg az inasiskolában, hanem a fegyelem, a fegyelem! – adja a használati utasítást az igazgató, különben érdemes, öreg pedagógus, és nekem mindmáig igaz jó barátom.

– Fegyelmezni, fegyelmezni: ez a fő! – mind ezt mondták a többi kollégák is. Voltak vagy húszan, elemi iskolai tanítók, középiskolai tanárok, valamennyien edzett hősei az inasoktatásnak. Volt, aki megtapogatta a karomat, és aggódalmasan csóválta meg a fejét, mert vékonyallotta. Volt, aki azt tapasztalta, hogy a sétapálcával is lehet boldogulni, de akik legtöbb jóakarattal voltak hozzám, azok a méterrudat ajánlották. Tudniillik, hogy amint az osztályba belépek, a méterrudat kell találomra az inasok közé vágnom, akkor csönd lesz.

Húsz esztendő távlatából visszanézve, a gyakorlatiasság pálmáját a méterrudasoknak kell adnom. Azonban én húsz esztendővel ezelőtt se voltam gyakorlati ember. Én tanítani akartam, nem fegyelmezni. Azt hittem, azért fizetik nekem közpénzből a havi tíz koronát, hogy segítsék az Istennek embert teremteni abból a csordából, amit úgy hívtak, hogy inasiskola.

Nem tudom, hogy Dániel mit érezhetett az oroszok vermében, de az valami olyasféle lehetett, mint ami az én torkomat szorongatta, mikor először léptem az inasok közé. Bőgés, nyírás, mekegés, kukorékolás, nyávogás fogadott, és a minden bűzök közt a leginfernálisabb emberbűz. Negyven inasom volt, mindenféle szakmából, a szennynek, a testi-lelki elhagyatottságnak, a magától való és tenyésztett durvaságnak olyan hadserege, hogy nagyon vakmerő fiatal úrnak kellett nekem lennem, ha egy esztendeig kibírtam köztük.

Pedig kibírtam, mégpedig úgy, hogy se én nem tettem kárt öbennük, se ők énbennem. És nem kellett hozzá méterrúd se, csak éppen az kellett, hogy ne nyúljunk hozzá a „közismeret”-hez, mert attól mindnyájan elkárhoztunk volna.

Egyszer vaktában kinyitottam a könyvet valahol: *A szóda* című olvasmányra nyitottam. Aztán vaktában rámutattam egy egérképű inasra:

– No, olvasd!

A gyerek addig olvasott, hogy a szóda legfinomabb fajtája a *kalcinált szóda*. Ezt aztán olvasta kancilálnak, kancsinálnak, és csak azért nem tört ki a nyelve szegénynek, mert engem elfutott a düh.

- Milyen inas vagy te, fiam?
- Szabóinas.

Hát a keserves poncius-pilátusát annak a m. kir. állami iparoktatási szaktudományak. Én tanultam az egyetemen természethistóriát, nyelvtudományt, csillagászatot, művelődéstörténetet, esztétikát, politikát, de a kalcinált szódának a nevével soha ebben az életben nem találkoztam. Hát minek kelljen azt tudni egy istenadta szabóinasnak, amit az egész magyar képviselőház és főrendiház együtt se tud!

Máskor az alkotmánytannal tettem próbát. Úgy kezdődött az olvasmányunk, hogy „a legelső magyar ember a király”. Ahogy a végére értünk, vállon fogok egy buflifejű kamaszt. Mocskos fehér kötője s a derékmadzagján lógó fenőacél mutatták, hogy a vérben dolgozó iparral jár jegyben. Magyarul: mészárosinas.

- Miről olvastunk most, fiam?
- A királrul.
- Mit olvastunk róla?
- Nem tom.
- Hát hogyan tudnád. Miféle ember az a király?
- A királ? A király az királ. Az nem embör.
- Nem? Hát mi a csuda?
- A királ? A királ, az csak egy katona.

Már most azt mondjam neki, hogy „számár vagy, fiam”? De akkor én hazudok, azt pedig én az iskolában szégyenleném. Inkább lemondok az alkotmánytanról. Majd tanítanak azt a buflifejűnek a katonaságnál.

A *pragmatica sancti*óról is volt egy szép olvasmányunk, mert az is beletartozik az inasi közismeretbe. Alighanem valami akadémikusból lehetett kinyírva, mert egy csöppet értelmetlen volt. (De csak éppen annyira, amennyire a tudomány komolysága megkívánja.) Megpróbáltam a nevezetes és költséges törvényt a gyerekeimnek elmagyarázni a maguk nyelvén. Aki nem aludt, vagy legyet nem fogdosott, az hallgatta is türelmesen.

– No fiam – simogatom ki egy hét múlva egy hóka gyereknek a haját a gyulladásos szeméből –, hát tudod-e még, miről meséltem a múltkor?

Szelídképű, csendes, jó gyerek volt, mindig végigaludta az órát. Most is elásította a felelet felét, belepislogva a könyvbe:

- A ... a ticáról.
- Ne beszélj csacsiságokat, te. Mi az a tica?
- Vagy izé ... a cicáról.
- Mi a mesterséged? – emeltem föl az állat.
- Pék vagyok.
- Hány órákor feküdtél le az éjszaka?
- Háromkor.
- Mikor keltél fel?
- Fél hétkor.
- Mikor fekszel le ma?
- Megint háromkor.
- No jól van, kisfiam, feküdj rá szépen a karodra, és aludj egyet hét óráig.

Máig is azt hiszem, hogy ezért a bűnömért száz esztendő elenged nekem a jó Isten a purgatóriumban. Viszont külön szurokfürdőt érdemelnék azért, ha lett volna lelkem tovább nyaggatni a pragma cicával egy tizenegy éves gyereket, aki naponta negyed félórát alszik. És máig se teszek szemrehányást magamnak érte, hogy önhatalmúlag megreformáltam az inasoktatást, kidobtam a tantervből a közismeretet, és negyven inasgyereknek az Ezeregyéjszakát adtam elő heti egy órában. Ez is ért annyit, mint a méterrúd. Míg a többi osztályokban egész esztendőn át csattogva, pufogva, ordítva, jajgatva folyt az emberszelídítés,

minálunk olyan csönd volt, amilyen csak egy kirgiz jurtában lehet, mikor az egész sátoralja gyerek körülüli a mesemondót.

Az ám, csakhogy a jurtában nincs vizsga, az inasiskolában meg van. Úgy kívánja a törvény, hogy olyankor felüljön a katedrára egy iparoskeblű honfitárs, és az számon vegye a tanítótól, mit adott tíz hónapon keresztül tízszer tíz koronaért.

Az én vizsgabiztosom nagyon tekintélyes ember volt. Nagy hasa, aranylánca akkora, hogy megbírná a kútostorfát, s tán három háza is a Belvárosban, gyulladásszerű kis inasok téglává vált álmaiból. Azonfelül valami adócsalási ügye is volt akkoriban, s azt újságírók piszkálták ki, mert már akkor is minden rosszat azok követtek el. Egyszóval egészen rendén való volt, hogy mérgesen nézzen rám a vizsgabiztos, és leszamarazzon az inasaimon keresztül.

Hiszen a szó köztünk maradjon, meg is érdemeltük. Ha Ali babát és a negyven rablót adhattam volna föl vagy Aladdint és a xaxabarlangi lakatot, akkor nem lett volna semmi baj. De így bizony nemcsak a gyerekek ökögtek-bakogtak, hanem nekem is égett mind a két fülem.

A váratlan fordulatot maga a vizsgabiztos provokálta ki, aki nagy emberek szokása szerint elkapatta magát a hatalom által. Valamelyik suszterinasommal számlát írtam a nagy táblára. Legnagyobb meglepetésemre egészen rendesen megcsinálta. Gyanakodtam ugyan, hogy nem éntőlem tanulta, de hát ahhoz a nagyhasú ömagasságának semmi köze.

– Derék gyerek vagy – veregettem meg a fiú ragadós képét.

– Szamár vagy – harsogott le ránk a tekintély a katedráról. – Mért írtad a májust kis m-vel? Még azt se tudod, hogy a személnéveket nagy betűvel írják?

Addig csak keresztben feküdt bennem az ördög, de most már talpraugrott. Hát te akarsz nekem imponálni, te arannyal megpántolt kukoricagombóc? No, majd imponálok én neked úgy, hogy megrepedsz bele!

Kiintettem egy szemfüles borbélyinast.

– Te tudod, mi az a *kalcinált szóda*, ugye? – néztem rá erősen.

A gyerek rám bámult, de ahogy a szemem sarkával odavágtam neki, bátran megfelelt:

– Tudom. Az az erős szóda.

– Úgy van – bólintottam rá. – Hát mit csinálnak abból az erős szódából?

Magam is kíváncsi voltam rá, mi a füttyülő fülemülét lehet erre felelni. El voltam rá készülve, hogy mindent ráhagyok, akármit talál ki.

Spirituszt.

– Bravó! – hajolt előre a katedráról a nagy ember. Tudtomra akarta adni, hogy ő is tudja ám ezt.

Erre aztán egészen vérszemet kaptam.

– No, most már írjuk föl a spiritusz vegyképletét. C2... Számmal írd a kettőt, te kófic.

A gyerek fölírta a C2-t, aztán rám nézett.

– Na tovább, ahogy következik!

– D...

– A számot is mellé, ahogy következik!

– D3 E4 F5 I6...

– Elég, mehatsz a helyedre – vágtam közbe, mert attól féltem, ki fog derülni, hogy a kalcinált szóda tudósa nem egészen biztos az ábécében.

A csatát megnyertem. A nagy ember lejött a katedráról, és amennyire nagy hasa és kurta karjai engedték, megölelt az inasaim szemeláttára.

– Tanár úr, engedje meg, hogy elragadtatásomnak eleget tehessek. Húsz éve járok inasiskolai vizsgákra, de szavamra mondom, ilyen művelkedést még nem tapasztaltam.

Szerényen meghajoltam, és minden érdemet az inasokra hárítottam. Ilyen nagyszerű anyaggal könnyű boldogulni.

– Nem, nem kérem – tiltakozott a vizsgabiztosom –, higgye el, a tálentom teszi az egészet.

Igazán nem tehetek róla, hogy talentumom hírével egyszerre telekürtölte a szakköröket, s mikor másnap leköszöntem az állásomról, küldöttséget vezetett hozzám, hogy vonjam vissza a lemondásomat. De mivel hajthatatlan voltam, legalább díszdiplomát adtak róla, hogy az inasoktatás ügye legfőbb oszlopát vesztette el bennem.

Ezt a diplomát ma is őrzöm, mert nem sok kilátásom van rá, hogy egyéb hivatalos elismerést hagyhassak az utódaimra.